

MÉRLEGEN A FELZÁRKÓZTATÁS — A KÁRPÁTALJAI MOBILIS HALLGATÓK EREDMÉNYESSÉGI MUTATÓINAK NYOMÁBAN

Pallay Katalin

■ Bevezetés

■ A tanulmányi eredményesség több szempontból megközelíthető, a hallgatók és az intézmény eredményességét külső és belső mutatók alapján is vizsgálhatjuk. Korábbi kutatások kimutatták, hogy érdemes megvizsgálni a hallgatói célú mobilitás lehetőségével élő hallgatók eredményességét (Dusa 2017). A mobilis hallgatók nagyobb valószínűséggel eredményesebbek lesznek tanulmányaikban, illetve munkahelyi elhelyezkedésük során. A John Ogbu (1983) által kidolgozott kulturális ökológiai elmélet alapján rávilágítunk a határokon kívül eső mobilis hallgatók tanulmányi eredményességére. A tanulmány további részében feltárjuk a kisebbségi létből származó Balassi Intézet egykori hallgatóinak tanulmányi pályafutását és eredményességét.

Az eredményesség kulturális ökológiai elmélete (John Ogbu) a kisebbségek tükrében

Felsőfokú tanulmányaik során a nemzeti kisebbségben élők számos akadályba ütköznek, ennek megfelelően tanulmányi eredményességük több szempontból is eltérő lehet a többségi hallgatókéhoz képest. John Ogbu kulturális ökológiai elmélete a plurális társadalmakban fennálló kisebbségi helyzetre és az iskoláztatásra irányul. Az amerikai kutató elmélete kiindulópontként szolgálhat a határon túli magyar közösségek tanulmányi eredményességének kontextuális elemzésére (Pusztai–Márkus 2017). Ogbu (1978) megállapította, hogy a kisebbségek eredményességének vizsgálatához különbséget kell tenni

a kisebbségi típusok között. Véleménye szerint a kisebbségeket a kisebbségi helyzetbe kerülés okai alapján kell csoportosítani. Emellett fontosnak tartja, hogy az adott kisebbségi csoportot hátrányos megkülönböztetés éri-e a célországban. Ennek nyomán különbséget tesz autonóm, bevándorló vagy önkéntes, illetve önkéntelen vagy kasztszerű kisebbségek között. A különbségtevés pozitívan befolyásolná a kisebbségben élők oktatási részvételét és teljesítményét. Ogbu autonóm kisebbségnek definiálja azt a csoportot, amely faji, etnikai, nyelvi és kulturális identitással rendelkezik. Az autonóm kisebbségek nincsenek társadalmi, politikai vagy gazdasági alárendeltségben, ennek megfelelően nem jellemző rájuk az iskolai kudarc sem. Kiemelendő, hogy Ogbu a *bevándorló* vagy *önkéntes kisebbség* fogalommal határolja le azon kisebbségeket, amelyek szabad akaratukból választottak egy olyan országot lakhelyként, ahol kisebbségi létbe kerültek. Fő motivációs tényezőként a gyerekek számára való jobb jövő biztosítása szolgál. Ennek érdekében igyekeznek kihasználni az oktatási lehetőségeket. A kezdeti nehézségeket követően nem jellemző az alacsony szintű iskolai teljesítmény. A kisebbségek harmadik csoportját Ogbu *nem önkéntes* vagy *kasztszerű kisebbségnek* nevezi. Közéjük azok a kisebbségben élők tartoznak, akik önkéntelenül, nem szabad akaratukból, a történelmi események, a határok elmozdulása, a gyarmatosítások miatt kerültek kisebbségi létbe. Erre a kisebbségi csoportra jellemző, hogy elutasítják az asszimilációt, a nyelvcserét, megőrzik önazonosságukat, és politikai, gazdasági és társadalmi egyenlőségért küzdenek. Az önkéntelen kisebbségben élők gyakran vallanak iskolai kudarcokat, eredménytelennek bizonyulnak az oktatásban, ugyanis a többségi oktatási rendszer nem szolgálja érdekeiket (Pásztor 2005; 2006). Ogbu összehasonlítása arra szolgál, hogy különbséget lehessen tenni a bevándorlók és a nemzeti kisebbségek iskolai kudarcjai, tanulmányi eredményességei között. John Ogbu kulturális ökológiai elméletének harmadik modelljébe, az úgynevezett nem önkéntes kisebbségek csoportjába az európai kisebbségek egy része is bekezelhető (Győri Szabó 1999; Pásztor 2006; Sergiu 2012).

Az ogbu-i elmélet nem önkéntes kisebbségi modellje különös tekintettel illik a határon túli magyarságra, mivel akaratuk ellenére kerültek kisebbségi helyzetbe. Az amerikai kasztszerű kisebbségekhez hasonlóan a külhoni magyarok is igyekeznek megtartani és ápolni nyelvüket, nemzeti identitásukat. Hozzájuk hasonlóan az államnyelv tanulása a többségi nemzethez való asszimilálódás rémképét vetíti elő. A határon túli magyarok állandónak és intézményesítettnek élik meg az őket ért diszkriminációt. Az európai őshonos kisebbségek, így a határon túli magyarok többségi társadalomba való beolvadás elleni küzdelmének leggyakoribb eszköze az oktatás megőrzésére tett erőfeszítések. Ezen európai országok kisebbségi oktatása állami szinten működik, amely leggyakrabban általános és középszinten biztosítja az anyanyelvi oktatást. Határozottan elutasítják az asszimilációt. A nem önkéntes kisebbség domináns csoporthoz fűződő viszonyát egyfajta bizalomdeficit jellemzi, melynek gyökerei a múltbéli negatív tapasztalatokból erednek. Az amerikai kasztszerű kisebbségektől eltérően a határon túli magyarság élhet az anyanyelvi oktatás lehetőségével. Ez egyfajta védőhálót képez a diszkriminációval szemben. Az ogbu-i kulturális ökológiai elmélet a kisebbségek körében elvezet a hallgatói teljesítmény, az eredményesség magyarázatához. Az elmélet abból indul ki, hogy az inkorporáció vagy beolvadás és a kisebbségeket érő diszkrimináció hatással van a tanul-

mányi eredményességre (Pásztor 2005; 2006). Kutatásunk határon túli magyar hallgatók mobilitására irányul, akik az Ogbu-i tipológia szerint a nem önkéntes kisebbség kategóriájába sorolhatók. A szülőföldön való továbbtanulás sok esetben csak államnyelven válósulhat meg, ami diszkriminálhatja a kisebbségi hallgatókat, és negatívan befolyásolhatja tanulmányi eredményességüket. E nem kívánt helyzet kiküszöbölésére ad lehetőséget a Balassi Intézet előkészítő képzése.

A kutatás célcsoportja, a kutatási minta

Kutatásunk célcsoportját a Balassi Intézet egyetemi előkészítő képzésének egykori kárpátaljai hallgatói képezik. A kárpátaljai diákok magyarországi továbbtanulásában kulcsfontosságú szerepet játszik a Balassi Intézet egyetemi előkészítő képzése. A határon túliak esetében ez a speciális célintézmény egyfajta kitörési pontként tartható számon a felsőoktatási továbbtanulást illetően. Az intézet elsődleges célja, hogy a külföldi hallgatókat olyan oktatásban részesítse, amely hozzásegíti őket ahhoz, hogy felzárkózzanak a magyarországi követelményrendszerhez, ottani diáktársaikkal együtt helytálljanak, és sikeres felvételi vizsgát tegyenek az általuk kiválasztott felsőoktatási intézményekbe. A kutatás során egy komplex kérdőívet kellett kitölteni online formában. Az egykori hallgatók felkutatása hólabda-módszerrel történt. Az adatbázis elemszáma 347.

Kutatási kérdések, hipotézisek

A kutatás célja feltárni a Balassi Intézet egyetemi előkészítő képzésén végzett hallgatók tanulmányi eredményességét, munkaerő-piaci elhelyezkedésének esélyeit. Különös hangsúlyt fektetünk annak vizsgálatára, hogy a hallgatók milyen arányban tértek vissza szülőföldjükre, és milyen arányban maradtak az anyaországban, esetleg telepedtek le külföldön. Kutatási kérdések:

- Milyen különbségek vannak a szülőföldjükre hazatért és Magyarországon, esetleg más országban letelepedett egykori hallgatók között a tanulmányi eredményességet illetően?
- Milyen különbségek vannak a szülőföldjükre visszatért és nem visszatért egykori hallgatók között az elhelyezkedést, illetve a szakmai életutat tekintve?

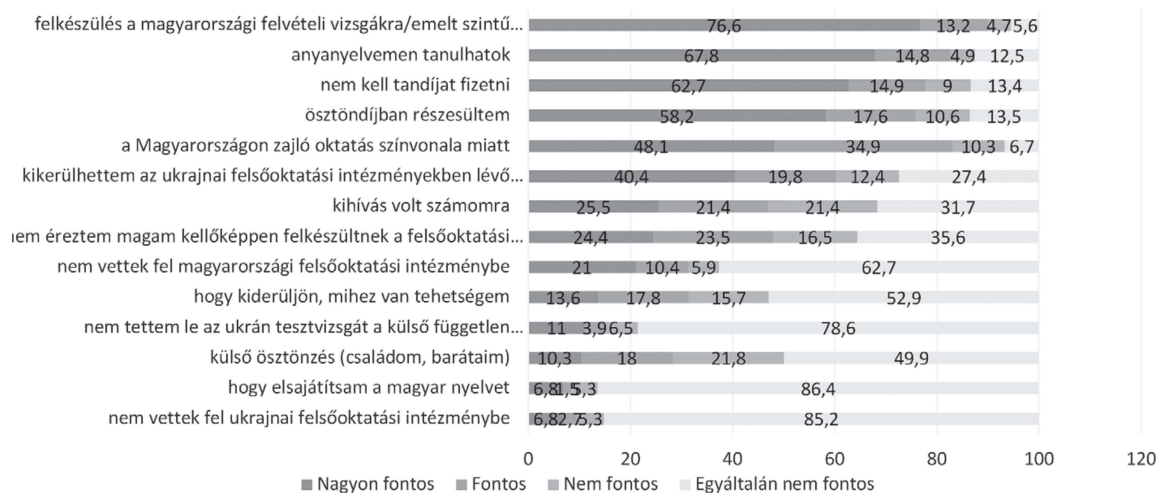
Feltételezzük, hogy a Magyarországon maradt hallgatók eredményesebb tanulmányi pályafutással bírnak, mint azok, akik hazatértek Kárpátaljára.

Tanulmányi pályafutás, eredményesség és munkaerő-piaci elhelyezkedés

Kérdőíves kutatásunk során megvizsgáltuk, hogy az előkészítő intézet befejezését követően mi motiválta az egykori hallgatókat abban, hogy a Balassi Intézet előkészítő képzését választották továbbtanulási céljukként. Az intézményválasztási motivációkat 14

itembe operacionalizáltuk. Az eredmények jól tükrözik, hogy a legnagyobb motivációs erővel a magyarországi egyetemi bekerülésre való felkészítés bír (76,6%). Hasonló motivációs erővel bír, hogy az előkészítő intézetben az anyanyelvi oktatás biztosított (67,8%), illetve nem kell tandíjat fizetni (62,7%).

1. ábra. Az intézményválasztás motivációi (N=338)

Forrás: saját szerkesztés.

Összehasonlítva az intézményválasztási motiváció kategóriáit a végleges letelepedés helyszíneivel, három helyen mutatható ki szignifikáns eltérés. Az anyanyelvi tanulás lehetőségének átlaga a külföldön élők körében a legkisebb (3,37), és a Kárpátaljára hazatérők esetében a legnagyobb (3,55). Ebből arra következtethetünk, hogy a Kárpátaljára hazatérő egykori hallgatók számára jóval fontosabb az anyanyelv iránti elköteleződés, mint a külföldön vagy Magyarországon élő társaiknál. Az eredmények azt mutatják, hogy a Magyarországon letelepülők átlag felett (3,28) fontosnak tartották, hogy az előkészítő intézetben nem kellett tandíjat fizetni. Az előkészítő intézet nemcsak a sikeres egyetemi felvételre vagy emelt szintű vizsgára készít, hanem a magyar mint idegen nyelv oktatását is végzi. Több ukrán ajkú hallgató azért jelentkezett, hogy elsajátítsa a magyar nyelvet. Az „elsajátítsam a magyar nyelvet” motivációs tényező átlaga a külföldre letelepültek esetében volt a legnagyobb (1,68), és a Kárpátaljára hazatérők esetében volt a legkisebb (1,09). Feltehetően, a hazatérők inkább magyar anyanyelvűek, míg az ukrán ajkú egykori hallgatók a nyelv elsajátítását követően inkább valamely külföldi országban telepedtek le. Az eloszlásokat az alábbi táblázat szemlélteti:

1. táblázat. Az intézményválasztási motivációk kategóriája és a végleges letelepedés különbségei

	Kárpátalja	Magyarország	Külföld	F	Sig	N
Anyanyelvemen tanulhatok	3,55	3,42	2,45	9,728	0,000	285
Nem kell tandíjat fizetni	3,17	3,28	2,63	3,408	0,034	284
Hogy elsajátítsam a magyar nyelvet	1,09	1,22	1,68	5,018	0,007	281

Forrás: saját szerkesztés.

A következőkben az általunk vizsgált intézményválasztási motivációkat faktorelemzés segítségével csoportosítottuk. Az elemzés során esetünkben az együtt mozgó kijelentések három faktorba rendeződtek. Az első faktorba a „nem kell tandíjat fizetni”, „öszöndíjban részesültem”, „anyanyelvemen tanulhatok”, „kikerülhettem az ukrainai felsőoktatási intézményekben lévő korrupciót”, „a Magyarországon zajló oktatás színvonala miatt” motivációs tényezők csoportosultak. A második faktorhoz tartoznak a „nem éreztem magam kellőképpen felkészültnek a felsőoktatási tanulmányokhoz”, „hogyan kiderüljön, mihez van tehetségem”, „külső ösztönzés”, „kihívás volt számomra”, „felkészülés a magyarországi felvételi vizsgákra vagy emelt szintű érettségire”, és a „hogyan elsajátítsam a magyar nyelvet” tényezők. A harmadik faktor a „nem vettek fel ukrainai, és nem vettek fel magyarországi felsőoktatási intézménybe” szempontokat tartalmazza. Az első faktor az anyagi tényezőkre és a felsőoktatási presztízsré, a második a pályaorientációra és a felsőoktatási felkészülésre irányuló motivációs tényezőkre vonatkozik, ezért így neveztük őket el. A harmadik faktor azon szempontokat csoportosította, melyek arra utalnak, hogy mivel nem vették fel a hallgatókat sem anyaországi, sem ukrainai felsőoktatási intézménybe, utolsó esélyként ragadta meg az előkészítő képzés által kínált lehetőséget. E két erre utaló együtt mozgó kijelentést mentesítési-faktornak neveztük el. A faktorok összetételét és a faktorsúlyokat az alábbi táblázat tartalmazza.

2. táblázat. Az intézményválasztási motivációk faktora (N=347)

	I. faktor Anyagi tényezők és felsőoktatási presztízs	2. faktor Pályaori- entáció és felkészülés	3. faktor Mentsvár
Nem kell tandíjat fizetni	,823		
Ösztöndíjban részesültem	,756		
Anyanyelvemen tanulhatok	,571		
Kikerülhettem az ukrainai felsőoktatási intézményekben lévő korrupciót	,499		
A Magyarországon zajló oktatás színvonala miatt	,413		
Nem éreztem magam kellő- képpen felkészültnek a felső- oktatási tanulmányokhoz		,683	
Hogy kiderüljön, mihez van tehetségem		,644	
Külső ösztönzés (család, barátok)		,585	
Kihívás volt számomra		,550	
Felkészülés a magyarországi felvételi vizsgákra/emelt szintű érettségire		,399	
Hogy elsajátítsam a magyar nyelvet		,387	
Nem vettek fel ukrainai felsőoktatási intézménybe			,784
Nem vettek fel magyarországi felsőoktatási intézménybe			,643

Forrás: saját szerkesztés.

A kapott faktorokat ANOVA-elemzések kialakításához használtuk fel. A létrehozott faktorok mentén megvizsgáltuk a végleges letelepedés különbségeit és az érettségi megszerzésének év szerinti korszakolását. A végleges letelepedés kategóriáit faktoronként összehasonlítva csupán az anyagi tényezők és a felsőoktatási presztízs esetében mutatkozott szignifikáns eltérés ($p=0,004$). Azok, akik Magyarországot választották végleges letelepedésük helyszínéül, intézményválasztáskor átlag felett fontosnak tartották az anyagi tényezőket és a magyarországi, nagyobb presztízsű felsőoktatást. A Kárpátaljára hazatérők és a külföldön letelepülők átlag alatti mértékben tartották fontosnak az anyagi tényezőket és a felsőoktatási presztízst. Feltehetően, a Magyarországon letelepülők nagyobb mértékben szerettek volna szakiránynak megfelelően bekerülni a felsőoktatásba, érvényes, piacképes tudásra szert tenni, és az anyaországban elhelyezkedni. Az eloszlásokat az alábbi táblázat szemlélteti.

3. táblázat. Az intézményválasztási motivációk faktorának összevetése a végleges letelepedés mentén

		Anyagi tényezők és felsőoktatási presztízs	Mentsvár	F	Sig	N
Végleges letelepedés	Kárpátalja	-0,13	–	5,528	0,004	320
	Magyarország	0,09	–			
	Más külföldi ország	-0,56	–			

(A) Anyagi tényezők és felsőoktatási presztízs, (M) Mentsvár-faktorok értékeihez tartozó F és szignifikancia-értékek, elemszám - nem szignifikáns, a csoportok között nincs különbség

Kutatásunk során megvizsgáltuk, hogy az egykori hallgatók milyen arányban nyertek felvételt a felsőoktatási intézményekbe. Ezzel mértük az egykori hallgatók tanulmányi eredményességét és az előkészítő képzés szakmai sikerességét. Az egykori hallgatók döntő többsége (85,9%) sikeresen felvételt nyert Magyarország valamelyik felsőoktatási intézményébe. Szignifikáns összefüggés tapasztalható a végleges letelepedés és a sikeres egyetemi felvételi/emelt szintű érettségi között. Felülreprezentált azok aránya (Adj. Resid.=3,1), akik Magyarországon telepedtek le, és sikeresen teljesítették a bemeneti követelményeket. Szintén felülreprezentált azok aránya, akik visszatértek szülőföldjükre, Kárpátaljára, és nem tudták teljesíteni a sikeres felvételihez szükséges követelményeket. Ennek hátterében feltehetően az áll, hogy a hallgatóknak megszűnt a hallgatói jogviszonyuk, minek következtében nem tudtak tartózkodási engedélyt igényelni, továbbá a kapcsolatháló hiánya és a kudarc élménye arra sarkallta őket, hogy visszatérjenek szülőföldjükre.

4. táblázat. Az egyetemi felvételi sikeressége és a végleges letelepedés összefüggése (%)

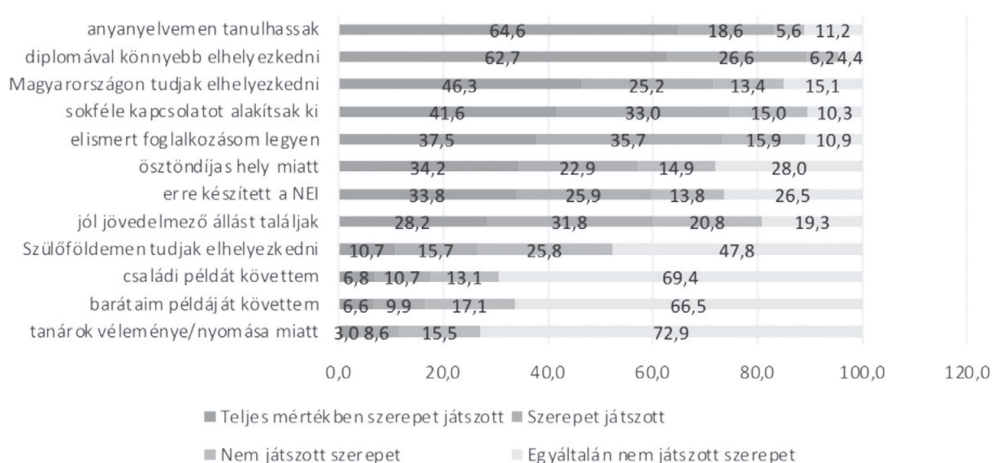
		Kárpát-alja	Magyar-ország	Külföld	Khi-négyszet	Sig
Sikerült-e az egyetemi felvételi/emelt szintű érettségi?	igen	66,7%	<u>89,4%</u>	90,9%	16,940	0,000
	nem	<u>33,3%</u>	10,6%	9,1%		

*Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted residuáls abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

Kérdőíves kutatásunk segítségével a felsőoktatási intézmény- és szakválasztásra vonatkozóan is megvizsgáltuk a motívumokat. Arra a kérdésre, hogy szerepet játszottak-e a kérdőívkitöltő intézmény- és szakválasztásában a felsorolt tényezők, az alábbi ábrákon szemléltetjük a válaszokat. Az ábrák jól tükrözik, hogy az intézmény- és szakválasztás kapcsán hasonlóan oszlanak meg a válaszok. Néhány érv azonban nagyobb hatást tesz a szakválasztásra. A szakválasztásnál az dominált, hogy az adott szakra készítette őket

az előkészítő intézet, valamint az, hogy jól jövedelmező állásuk és elismert foglalkozásuk legyen. A válaszadók közül legtöbben – mind a szak-, mind az intézményválasztást illetően – az anyanyelvi oktatást jelölték meg. A megkérdezettek számára nagyon fontos a diploma munkaerő-piaci értéke. A válaszadók jelentős része a Magyarországon való elhelyezkedést nagyon fontosnak tartja. Ebből jól kirajzolódik, hogy az egykori hallgatók döntő többsége már felsőoktatási tanulmányai megkezdésekor tudta, hogy nem fog visszatérni szülőföldjére. Az intézmény- és szakválasztás tekintetében legkevésbé a mintakövetés játszott szerepet. A családi vagy baráti példa, illetve a tanárok véleménye vagy nyomása csekély arányban hatott.

2. ábra. Az intézményválasztás motívumait jelölő válaszok aránya (N=347)

Forrás: saját szerkesztés.

3. ábra. A szakválasztás motivációi (N=347)

Forrás: saját szerkesztés.

Összehasonlítva az felsőoktatási intézményválasztási motiváció kategóriáit a végleges letelepedés helyszínével, hat helyen mutatható ki szignifikáns eltérés. Az anyanyelvi ta-

nulás lehetőségének átlaga a külföldön élők körében a legkisebb (2,59) és a Kárpátaljára hazatérők esetében a legnagyobb (3,43). Ez az eredmény ismét arra enged következtetni, hogy a szülőföldjükre visszatérő egykori hallgatók számára jóval fontosabb az anyanyelv iránti elköteleződés, mint a külföldön vagy Magyarországon élő társaiknál. A Magyarországon élők átlag felett (2,75) fontosnak tartották, hogy tanulmányaik befejeztével jól jövedelmező állást találjanak, s azt is ők tartották leginkább fontosnak (3,53), hogy diplomával könnyebb elhelyezkedni. Az ösztöndíj lehetősége szintén a Magyarországon letelepülők (2,83) számára volt a legfontosabb. Feltehetően, a Magyarországon letelepülők karriertudatosabbak a Kárpátalján vagy külföldön élő társaiknál. A „Magyarországon tudjak elhelyezkedni” motivációs tényező átlaga a Magyarországon élők esetében volt a legnagyobb (3,26), és a Kárpátaljára hazatérők esetében volt a legkisebb (2,04). Úgy tűnik, a hazatérők inkább magyar anyanyelvűek, míg az ukrán ajkú egykori hallgatók a nyelv elsajátítását követően inkább valamely külföldi országban telepedtek le. Ezzel szemben a „szülőföldemen tudjak elhelyezkedni” tényező leginkább a Kárpátaljára hazatérőket (2,80) motiválta. Az eredményekből kirajzolódik, hogy a vizsgált hallgatók már intézményválasztásukkor tudták, hogy tanulmányaik végeztével hol szeretnének letelepedni és elhelyezkedni. Eloszlásokat az alábbi táblázat szemlélteti.

5. táblázat. Az intézményválasztási motivációk kategóriája és a végleges letelepedés különbségei

	Kárpát- alja	Magyar- ország	Külföld	F	Sig	N
Anyanyelvemen tanulhassak	3,43	3,46	2,59	7,957	0,000	283
Jól jövedelmező állást találjak	2,28	2,75	2,50	3,839	0,023	282
Diplomával könnyebb elhelyezkedni	3,41	3,53	3,04	4,230	0,015	283
Ösztöndíjas hely miatt	2,37	2,83	1,95	7,348	0,001	281
Magyarországon tudjak elhelyezkedni	2,04	3,26	2,63	29,292	0,000	282
Szülőföldemen tudjak elhelyezkedni	2,80	1,72	1,68	25,447	0,000	282

Forrás: saját szerkesztés.

A szakválasztás tekintetében hasonló tényezők mentén találunk szignifikáns eltéréseket. Az anyanyelvi továbbtanulás lehetősége leginkább a Kárpátaljára visszatértek (3,45) számára volt fontos. A külföldön letelepülőket szakválasztáskor kevésbé motiválta az anyanyelvi továbbtanulás. Az ösztöndíjas hely leginkább a Magyarországon élőket motiválta (2,88). A Magyarországon való elhelyezkedés lehetősége leginkább a Magyarországon élőket motiválta, a szülőföldi elhelyezkedés pedig a hazatérők számára volt a legfontosabb. Az eloszlásokat az alábbi táblázat szemlélteti:

6. táblázat. A szakválasztási motivációk kategóriája és a végleges letelepedés különbségei

	Kárpát- alja	Magyar- ország	Külföld	F	Sig	N
Anyanyelvemen tanulhassak	345	341	2,50	8,377	0,000	283
Ösztöndíjas hely miatt	2,32	2,88	1,95	8,544	0,000	279
Magyarországon tudjak elhelyezkedni	2,04	3,26	2,63	33,012	0,000	278
Szülőföldemen tudjak elhelyezkedni	2,66	1,71	1,86	18,870	0,000	281

Forrás: saját szerkesztés.

Faktoranalízissel megvizsgáltuk az intézményválasztási motivációkat (Principal components módszer Varimax-rotációval, KMO=0,715, a magyarázott variancia 51,660%). Esetünkben az együtt mozgó kijelentések három faktorba rendeződtek. Az első faktor a szülőföldi elhelyezkedés, a tanárok véleménye, nyomása, baráti, családi példakövetés motivációs tényezőket tartalmazza. A második faktorba a következő motivációs elemek csoportosultak: jól jövedelmező állás, elismert foglalkozás, sokféle kapcsolat kialakítása, diplomával könnyebb elhelyezkedni. A harmadik faktorhoz tartozik a magyarországi elhelyezkedés, az anyanyelvi továbbtanulás lehetősége, az ösztöndíjas hely. Az első faktor a szülőföldi elhelyezkedésre és az intergenerációs mintakövetésre (Pusztai 2015) irányuló motivációs tényezőket csoportosította össze. A második faktor a társadalmi mobilitásra és a magasabb presztízsrre utaló kijelentéseket csoportosította össze, ezért presztízSORientáltság-faktornak neveztük el. A harmadik faktor gazdasági és anyanyelvi tényezőket csoportosít. A faktorok összetételét és a factorsúlyokat az alábbi táblázat tartalmazza:

7. táblázat. Az intézményválasztási motivációk faktora

	I. faktor Mintakövetés és szülőföldi kötődés	2. faktor PresztízSORientáltság	3. faktor Magyarországorientáltság
Szülőföldemen tudjak elhelyezkedni	,752		
A tanárok véleménye, nyomása miatt	,724		
Barátaim példáját követtem	,638		
Családi példát követtem	,460		
Jól jövedelmező állást találok		,848	
Elismert foglalkozásom legyen		,838	
Sokféle kapcsolatot alakítsak ki		,568	
Diplomával könnyebb elhelyezkedni		,558	
Magyarországon tudjak elhelyezkedni			,697
Anyanyelvemen tanulhassak			,629
Ösztöndíjas hely miatt			,616

Forrás: saját szerkesztés.

A faktoranalízis segítségével kapott faktorokat ANOVA-elemzések kialakításához használtuk fel. A létrehozott faktorok mentén megvizsgáltuk a végleges letelepedés különbségeit. A végleges letelepedés kategóriáit faktoronként összehasonlítva megállapíthatjuk, hogy a mintakövetés és a szülőföldi kötődés ($p=0,003$), illetve a Magyarország-orientáltság ($p=0,000$) esetében mutatható ki szignifikáns eltérés. Akik Kárpátalját választották végleges letelepedésük helyszínéül, átlag felett fontosnak tartják az intergenerációs mintakövetést és a szülőföldi kötődést. A Magyarországon letelepülők számára csekélyebb mértékben fontos a mintakövetés és a szülőföldi kötődés. A más külföldi országban élők számára jóval átlag alatt fontos a mintakövetés és a szülőföldi kötődés. Jelen esetben is kirajzolódik, hogy a Magyarországon és külföldön letelepülők kevésbé ragaszkodnak szülőföldjükhöz, s a Kárpátaljára visszatérők számára legfontosabb a mintakövetés és a tradíciók ápolása. A Magyarország irányába történő orientálódás a Magyarországon élők esetében volt a legerősebb. A Kárpátaljára hazatérőknek kevésbé fontos a magyarországi elhelyezkedés, külföldön élők pedig legkevésbé tartják ezt fontosnak. A külföldön letelepülők feltehetően egyfajta ugródeszkaként tekintettek a magyarországi továbbtanulás lehetőségére. A végleges letelepedés kategóriáit összevetve, a presztízszorientáltság-faktor átlagpontjai esetében nem találunk szignifikáns eltérést.

8. táblázat. Az intézményválasztási motivációk faktorának összevetése a végleges letelepedés mentén

Végleges letelepedés	Mintakövetés és szülőföldi kötődés	Magyarország-orientáltság	F	Sig	N
Kárpátalja	0,34	-0,41	(M): 6,101 (MO):20,763	(M): 0,003 (MO):0,000	(M): 326 (MO):326
Magyarország	0,06	0,19			
Más külföldi ország	-0,33	-0,80			

(M) Mintakövetés és szülőföldi kötődés, (MO) Magyarországorientáltság faktorok értékeihez tartozó F és szignifikancia-értékek, elemszám

Faktoranalízist végeztünk a szakválasztással kapcsolatos motivációkat illetően (Principal components módszer, Varimax-rotációval, $KMO=0,668$, a faktorok a variancia 50,10%-át magyarázzák). Az együttmozgó kijelentések a szakválasztás tekintetében is három faktorba rendeződtek. Az első faktor (csakúgy, mint az intézményválasztás esetében) „a szülőföldi elhelyezkedés”, „a tanárok véleménye, nyomása”, „a baráti, családi példakövetés” motivációs tényezőket tartalmazza. A második faktorba a „magyarországi elhelyezkedés”, „az anyanyelvi továbbtanulás lehetősége”, „az ösztöndíjas hely” és „a sokféle kapcsolat” kijelentések csoportosultak. A harmadik faktor a következő motivációs elemeket tartalmazza: „jól jövedelmező állás”, „elismert foglalkozás”, „erre a szakra készített a Balassi Intézet előkészítő képzése”. Az első faktor a szakválasztás esetében is a szülőföldi elhelyezkedésre és az intergenerációs mintakövetésre irányuló motivációs tényezőket gyűjtötte össze, így a szakválasztás tekintetében is mintakövetés és szülőföldi kötődésnek neveztük el. A második faktor az anyaországi boldogulásra utaló tényezőket gyűjtötte össze, tehát így is neveztük el.

A harmadik faktor a tudatos szakválasztásra irányuló motivációs tényezőket foglalja magában. A faktorok összetételét és a faktorsúlyokat az alábbi táblázat tartalmazza:

9. táblázat. A szakválasztási motivációk faktora (N=347)

	I. faktor Mintakövetés és szülőföldi kötődés	2. faktor Anyaországi boldogulás	3. faktor Tudatos szakválasztás
Szülőföldemen tudjak elhelyezkedni	,707		
A tanárok véleménye, nyomása miatt	,693		
Barátaim példáját követtem	,663		
Családi példát követtem	,538		
Magyarországon tudjak elhelyezkedni		,838	
Anyanyelvemen tanulhassak		,602	
Ösztöndíjas hely miatt		,566	
Sokféle kapcsolatot alakítsak ki		,546	
Jól jövedelmező állást találok			,853
Elismert foglalkozásom legyen			,808
Erre készített a Balassi Intézet előkészítője			,455

Forrás: saját szerkesztés.

A faktoranalízis segítségével kapott faktorokat ANOVA-elemzések kialakításához használtuk fel. Megvizsgáltuk a végleges letelepedés különbségeit a létrehozott faktorok mentén. A végleges letelepedés kategóriáit faktoronként összehasonlítva megállapíthatjuk, hogy a mintakövetés és a szülőföldi kötődés ($p=0,013$), illetve az anyaországi boldogulás ($p=0,000$) esetében mutatható ki szignifikáns különbség. Akik Kárpátalját választották végleges letelepedésük helyszínéül, a szakválasztás esetében is átlag felett fontosnak tartják az intergenerációs mintakövetést és a szülőföldi kötődést. A Magyarországon letelepülők és a más külföldi országban élők számára átlag alatt fontos a mintakövetés és a szülőföldi kötődés. Ismét megmutatkozik, hogy a Kárpátaljára visszatérők számára legfontosabb a mintakövetés és a tradíciók ápolása, a Magyarországon és külföldön élők számára pedig ezek a tényezők már a szakválasztásnál sem játszottak szerepet. Az anyaországi boldogulás a Magyarországon élők számára átlag fölött fontos volt. A Kárpátaljára hazatérőknek kevésbé lényeges a magyarországi elhelyezkedés, a külföldön élők pedig legkevésbé tartják ezt fontosnak. A tudatos szakválasztás-faktor átlagpontjai esetében nem találunk szignifikáns eltérést a végleges letelepedés kategóriáit összehasonlítva.

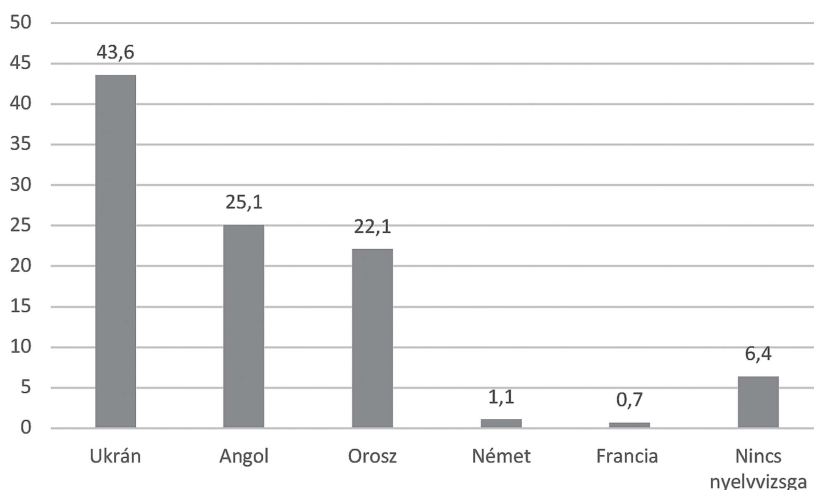
10. táblázat. A kialakított faktorok összevetése a végleges letelepedés mentén

Végleges letelepedés	Mintakövetés és szülőföldi kötődés	Anyasországi boldogulás	F	Sig	N
Kárpátalja	0,31	-0,43			
Magyarország	-0,07	0,17	(M): 4,398 (A): 15446	(M): 0,013 (A): 0,000	(M): 319 (A): 319
Más külföldi ország	-0,17	-0,63			

(M) Mintakövetés és szülőföldi kötődés, (A) Anyasországi boldogulás F és szignifikancia-értékek, elemszám

Az eredményességi mutatók csoportjába tartozik a nyelvvizsga sikeres teljesítése (Szemerszki 2015). Kutatásunk során megvizsgáltuk, hogy az egykori hallgatók milyen arányban rendelkeznek nyelvvizsgákkal, s a nyelvvizsgákat milyen nyelven, milyen szinten teljesítették. A megkérdezettek 43,6%-a ukrán nyelvvizsgával rendelkezik. Ennek hátterében az áll, hogy a hallgatók Ukrajnából származnak, a magyar tannyelvű középiskolákban is kötelezően tanulják az ukrán nyelvet. A megkérdezettek 26,1%-a orosz nyelvvizsgával rendelkezik. Az idősebb egykori hallgatók Ukrajna függetlenné válása előtt tanultak a középiskolákban. A rendszerváltás előtt az oktatási rendszer sajátosságából kifolyólag az orosz nyelvet oktatták kötelezően. 22,1% angol nyelvvizsgával rendelkezik, 6,4% nem rendelkezik nyelvvizsgával. Csekély számban (1,1%) német és francia (0,7%) nyelveket is jelöltek. Az eloszlásokat az alábbi ábra szemlélteti.

4. ábra. A meglévő nyelvvizsga jelölése százalékos megoszlásban

Forrás: saját szerkesztés.

Khi-négyzet-próbával összevetettük a nyelvvizsgát a végleges letelepedéssel. Ebben az esetben szignifikáns összefüggés tapasztalható. Azon válaszadók, akik Magyarországon helyezkedtek el, leginkább ukrán nyelvvizsgával rendelkeznek (44,3%). A Kárpátaljára hazatérők szintén leginkább ukrán nyelvvizsgával rendelkeznek (42,1%). A hazatérők között senki nem rendelkezik francia vagy német nyelvvizsgával.

Esetükben erősen felülreprezentált (Adj.Resid.=2,8) azok aránya, akik nem rendelkeznek nyelvvizsgával. Feltehetően, esetükben a nyelvvizsgahiány rontotta az anyaországi vagy külföldi elhelyezkedés lehetőségét. A külföldön élők legnagyobb arányban (55,6%) orosz nyelvvizsgával rendelkeznek. Ebben az esetben az idősebb generációról beszélhetünk. Feltehetően, a megkérdezettek közül ők éltek legkorábban a mobilitás lehetőségével, s ugródeszkaként használták Magyarországot, majd külföldi országot választottak végleges letelepedésük helyszínéül. A külföldön élők esetében felülreprezentált azok aránya (Adj.Resid.=4,3), akik német nyelvvizsgával rendelkeznek. Az eloszlásokat az alábbi táblázat szemlélteti.

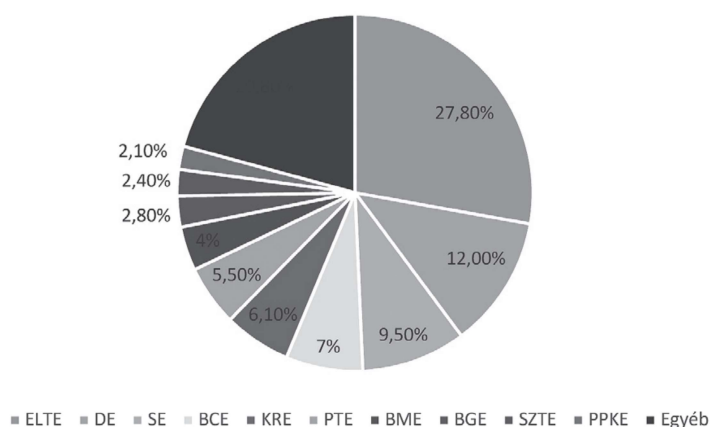
11. táblázat. A végleges letelepedés és a meglévő nyelvvizsga összevetése (%) (N=347)

	Magyarország	Kárpát-alja	Külföld	Khi-négyzet	Sig	
	Ukrán	44,3	42,1	11,1	32,01	0,000
	Angol	24,4	18,4	22,2		
Nyelvvizsga	Orosz	26,7	23,7	55,6		
	Francia	0,8	0,0	0,0		
	Német	0,0	0,0	11,1		
	Nincs nyelvvizsga	3,8	15,8	0,0		

*Az aláhúzva szereplő értékeknek az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

Feltérképeztük, hogy az egykori előkészítő hallgatók melyik egyetemre nyertek felvételt. Az eredmények alapján elmondható, hogy az egykori hallgatók számos magyarországi egyetemen megfordultak. A válaszadók az Eötvös Loránd Tudományegyetemet részesítették előnyben (27,8%), 12% tanult a Debreceni Egyetemen, 9,5% a Semmelweis Egyetemen, 7% a Budapesti Corvinus Egyetemen, 6,1% a Károli Gáspár Református Egyetemen, 5,5% a Pécsi Tudományegyetemen.

5. ábra. Az egykori hallgatók által választott felsőoktatási intézmények (N=346)

Forrás: saját szerkesztés.

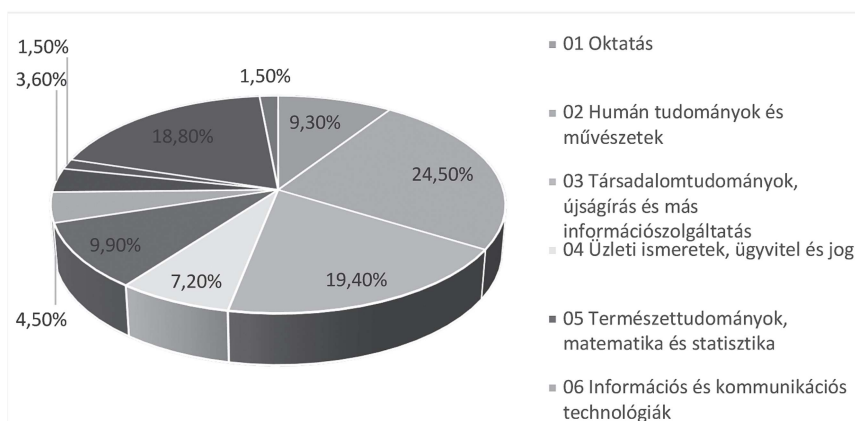
A sikeres felvételizők 64,4%-a valamely budapesti egyetemen, 33,5%-a pedig vidéki felsőoktatási intézményben (Debreceni Egyetem, Pécsi Tudományegyetem, Miskolci Egyetem, Nyíregyházi Egyetem, Soproni Egyetem, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Eszterházy Károly Egyetem, Apor Vilmos Katolikus Főiskola stb.) folytatta tanulmányait. 2,1% az előkészítő elvégzését követően hazatért szülőföldjére, és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán, illetve az Ungvári Nemzeti Egyetemen végezték felsőoktatási tanulmányaikat. Az intézményválasztás rámutat, hogy a válaszadók döntő többsége az egy év fővárosi lét után kevésbé választ vidéki egyetemet. Feltehetően vonzó erővel bír Budapest intellektuális és kulturális klímája.

Az egykori hallgatók által választott szakokat az ISCED=International Standard Classification of Education (Képzési területek osztályozási rendszer=KEOR) (2018) alapján tudományterületekre bontottuk. Számos szakirány szerinti csoportosítást különböztetünk meg. Azért esett az ISCED (vagy magyarul KEOR) képzési területek szerinti csoportosítására a választás, mert a magyar felsőoktatási statisztika ez alapján adja meg a kiadott oklevelek szakmai irányát, illetve a nemzetközi adatbázisok is az ISCED-et használják (pl. az OECD és az UNESCO). Az ISCED a felsőoktatási osztályozási rendszerben 11 kategóriát különít el: 0 Általános; 01 Oktatás; 02 Humán tudományok és művészetek; 03 Társadalomtudományok, újságírás és más információszolgáltatás; 04 Üzleti ismeretek, ügyvitel és jog; 05 Természettudományok, matematika és statisztika; 06 Információs és kommunikációs technológiák; 07 Műszaki, ipari és építőipari képzések; 08 Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat és állatorvosi tudományok; 09 Egészségügy és szociális gondoskodás; 10 Szolgáltatások. Adatbázisunkban senki nem jelölt 0 Általános kategóriához tartozó szakot, így összesen tíz tudományterületre csoportosítottuk az egykori hallgatók által megjelölt szakokat.

A megkérdezettek 24,5%-a humán tudományok és művészetek, 9,3%-a pedig oktatás kategóriához tartozó szakot választott. Ezek között szerepel az orosz, az ukrán és a magyar nyelv-tanár. A Kárpátaljáról származó hallgatók már előzetes tudással rendelkeztek a felsorolt nyelvekből. Feltehetően a nyelvtudás mint meglévő erőforrás, szerepet játszott a szakválasztásban. Eredményeink alátámasztják azon szakirodalmi forrásokat, miszerint a külföldiek esetében a tanulmányi célú migrációt fokozottan ösztönzik az egyes hiányszakok (orvos, jogász), illetve a posztgraduális képzések (Ferenc–Séra 2013). A vizsgált célcsoport 18,8%-a egészségügy és szociális gondoskodás tudományterülethez tartozó szakot választott, 7,2% pedig üzleti ismeretek, ügyvitel és jog kategóriához tartozó szakokon tanult tovább. Szakválasztás tekintetében egyértelműen motivációs erővel bír, hogy a felvételizők anyanyelvű képzést választhatnak olyan szakokon, amelyek külföldön csak többségi nyelven tanulhatóak (Takács et al. 2013; Cserti Csapó–Forray R. 2011; Szentannai 2001). Az ösztöndíjak elbírálásánál szintén figyelembe veszik, hogy az adott hallgató olyan szakra nyerjen felvételt, amely Kárpátalján nem tanulható magyar nyelven (Orosz 2001). Pusztai és Kozma (2008) szerint a külföldi hallgatók körében magyarországi szakválasztása leginkább a munkaerőpiac keresletéhez igazodik. Ennek megfelelően leggyakrabban a műszaki, a közgazdasági és a természettudományi szakok képzési kínálatára esik a választás. A szakirodalom ezen állításai a vizsgált célcsoportra vonatkozóan is megállja a helyét. Az egykori hallgatók 9,9%-a természettudományok, matematika és

statisztika kategóriába tartozó szakot választott, 3,6%-a műszaki tudományok, 19,4%-a pedig társadalomtudományok, újságírás és más információszolgáltatás szakirányban végezte felsőoktatási tanulmányait. Ez utóbbi kategóriába tartozik a közgazdaságtan is. Kárpátalján a fentiekben felsorolt tudományterületekhez tartozó nemzetközi gazdálkodás, vállalatgazdaságtan, vállalati pénzügy, közösségi gazdaságtan, külkereskedelem, műszaki menedzser, programtervező informatikus, agrármérnök, gépészmérnök, mérnök-informatika, építészet, villamosmérnök, orvos, fogorvos, jog stb. szakok napjainkig nem tanulhatók magyar tannyelven. A felsorolt szakok presztízsszaknak mondhatók, melyek leginkább igazodnak a magyarországi munkaerő-piaci kereslet feltételeihez. Ez előírnyozza, hogy az egykori hallgatók Magyarországot válasszák végleges letelepedésük helyszínéül. Az egyetemi előkészítő egykori hallgatói ezeken a szakokon olyan speciális tudásra tettek szert, amely nem teszi lehetővé a kárpátaljai munkaerőpiacon való elhelyezkedést. Ezen a ponton ellentmondást tapasztalhatunk a Balassi Intézet küldetését illetően, hiszen az intézmény célja az, hogy a Kárpátaljáról származó hallgatók visszatérjenek szülőföldjükre, ott kamatoztatva az anyaországban megszerzett tudást.

6. ábra. Az egykori hallgatók tudományágak szerinti megoszlása (N=336)

Forrás: saját szerkesztés.

Szignifikáns összefüggés mutatható ki a végleges letelepedés és a választott szakok között. Az egykori hallgatók döntő többsége minden szak esetében Magyarországot választotta végleges letelepedése helyszínéül. Az információs és kommunikációs technológiák, a mezőgazdaság, az erdőgazdálkodás, a halászat és az állatorvosi tudományok, valamint a szolgáltatások kategóriához tartozó végzettséggel rendelkezők 100%-a Magyarországon vagy külföldön telepedett le. Ennek háttérében valószínűleg az áll, hogy ezen szakok irányába Magyarországon és külföldön nagyobb a munkaerő-piaci kereslet. Az egészségügy és szociális gondoskodáshoz tartozó végzettségűek esetében felülreprezentált (Adj.Resid.=2,6) azok aránya (97,5%), akik Magyarországon vagy külföldön helyezkedtek el. Az üzleti ismeretek, ügyvitel és jog képzési területekhez tartozó szakok végzősei 90,9%-ban Magyarországon vagy külföldön telepedett le. Hasonló eredmény mutatható ki a műszaki, ipari és építőipari képzések diplomásainál: 90,0% Magyarországon vagy külföldön él. Egyes szűk szakterületeken nem léteznek olyan pozíciók, amit

egy jól képzett fiatal betölthetne Kárpátalján. Egy nagyvárosban sokkal nagyobb eséllyel tud olyan pozíciót találni, ahol képesítésének megfelelően elhelyezkedne. A felsorolt tudományterületekhez tartozó szakok hallgatói olyan specifikus tudást szereznek, amellyel a magyarországi munkaerőpiacon tudnak legkönnyebben elhelyezkedni. A humán tudományok és művészetek végzettséggel rendelkező egykori hallgatók 67,6%-a Magyarországon vagy külföldön él, esetükben azonban felülreprezentált (Adj.Resid.=3,9) azok aránya (32,4%), akik visszatértek Kárpátaljára. Ennek hátterében feltehetően az áll, hogy a humán területek végzősei el tudtak helyezkedni szülőföldjükön, azonban az esetek többségében a magasan képzett embereknek nincs lehetőségük szülőföldjükön gyakorolni szakmájukat, mivel diplomájuk nem illeszkedik a kárpátaljai munkaerőpiac feltételeihez. Ez elsősorban a jogi, a mérnöki és az orvosi szakokra vonatkozik. Az anyaországban azonban a felsorolt szakok a munkaerőpiacon a legnagyobb presztízzsel bírnak. Az eloszlásokat az alábbi táblázat szemlélteti.

12. táblázat. A végleges letelepedés és a választott szakirány összevetése (%) (N=347)

	Magyarország/ külföld	Kárpátalja	Khi-négy- zet	Sig
01 Oktatás	74,1	25,9	31,511	0,000
02 Humán tudományok és művészetek	67,6	<u>32,4</u>		
03 Társadalomtudományok, újságírás és más informá- ciószolgáltatás	91,2	8,8		
04 Üzleti ismeretek, ügyvitel és jog	90,9	9,1		
Az osztályo- zási rend- szer kate- goriái	05 Természettudományok, matematika és statisztika	71,0	29,0	
	06 Információs és kommuni- kációs technológiák	100,0	0,0	
	07 Műszaki, ipari és építő- ipari képzések	90,0	10,0	
	08 Mezőgazdaság, erdő- gazdálkodás, halászat és állatorvosi tudományok	100,0	0,0	
	09 Egészségügy és szociális gondoskodás	<u>97,5</u>	2,5	
	10 Szolgáltatások	100,0	0,0	

*Az aláhúzva szereplő értékeknek az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

Khi-négyzet-próbával megvizsgáltuk a szakválasztás összefüggését a nemi hovatartozással. Eredményünk rávilágít Balica et al. (2004) állítására, miszerint nemi hovatartozás szempontjából szakmai sztereotípiákat különböztethetünk meg. Míg a férfiak inkább a STEM-szakokhoz (Science, Technology, Engineering and Mathematics) vonzódnak, a nők

inkább a személyközi, kommunikációigényes, segítő szakmákat részesítik előnyben (pl. pedagógia, ápolás, betegellátás stb.). A férfiak esetében felülreprezentált (Adj.Resid.=3,2) azok aránya (16,7%), akik természettudományok, matematika és statisztika szakirányt választottak. Szintén a férfiak esetében felülreprezentált (Adj. Resid.=3,3) azok aránya (7,9%), akik műszaki, ipari és építőipari képzéseken folytatták tanulmányaikat. A nők a humán tudományokat részesítették előnyben (25,5%), illetve esetükben felülreprezentált (Adj.Resid.=3,7) azok aránya, akik oktatás szakirányt választottak. Az eloszlásokat az alábbi táblázat szemlélteti. Kutatások (Székelyi et al. 1998) igazolják, hogy az oktatás képzési területhez tartozó szakok (leginkább a tanári pálya) esetében a szakma elnöiesedése figyelhető meg. E jelenség a szakma presztízsére is hatással van.

13. táblázat. A választott szakirány és a nemek összevetése (%) (N=347)

	Férfi	Nő	Khi-négyzet	Sig
01 Oktatás	1,6	<u>13,7</u>	49,276	0,000
02 Humán tudományok és művészetek	23,0	25,5		
03 Társadalomtudományok, újságírás és más információszolgáltatás	15,9	21,6		
04 Üzleti ismeretek, ügyvitel és jog	4,0	9,3		
05 Természettudományok, matematika és statisztika	<u>16,7</u>	5,9		
06 Információs és kommunikációs technológiák	<u>7,9</u>	1,5		
07 Műszaki, ipari és építőipari képzések	<u>7,9</u>	1,0		
08 Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat és állatorvosi tudományok	0,8	2,0		
09 Egészségügy és szociális gondoskodás	19,0	19,1		
10 Szolgáltatások	3,2	0,5		

*Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

Korábbi kutatások (Pusztai 2004; 2011; 2015; Szemerszki 2015) igazolják, hogy az eredményesség mérése céljából érdemes feltérképezni, hogy a hallgatók végeztek-e valamilyen tanulmányi többletmunkát. A válaszadók 16,8%-a egyetemi tanulmányai alatt adott magánórákat. Az egykori hallgatók 9,5%-a készített OTDK-dolgozatot vagy posztert, 9,2%-uk előadott vagy bemutatott posztert konferencián, szintén 9,2%-uk részesült érdemösztöndíjban. 9,2% vett részt tehetséggondozó ösztöndíjprogramban, 8,7% jelentetett meg tudományos publikációt vagy rendelkezett valamilyen önálló alkotással (program, alkalmazás, művészeti alkotás). A megkérdezettek 4%-a részesült érdemösztöndíjban, 6,1%-a pedig évfolyamfelelős/csoportfelelős posztot töltött be.

Khi-négyzet-próbával megvizsgáltuk a tanulmányi többletmunka és a végleges letelepedés összefüggését. Két esetben mutatható ki szignifikáns kapcsolat. Legkevésbé a Kárpátaljára visszatérő hallgatók voltak aktívak. A tanulmányi többletmunkák terén leginkább a külföldön letelepülő hallgatók voltak aktívak. Esetükben felülreprezentált (Adj. Resid.=3,9), azok aránya, akik magánórákat adtak/korrepetáltak.

14. táblázat. A tanulmányi többletpontok és a végleges letelepedés közötti összefüggés (%).

	Kárpát- alja	Magyar- ország	Külföld	Khi-négyzet	Sig.
Készítettem OTDK- dolgozatot vagy posztert	7,6	13,2	20,8	5,706	0,050
Magánórákat adtam/korrepe- táltam	13,2	15,1	<u>45,8</u>	15,503	0,000

*Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

A vizsgált dimenziók összevonásával egy eredményességi indexet kaptunk, amelynek minimum értéke 0, maximális értéke pedig 7. Kutatásunk során megvizsgáltuk, hogy a különböző társadalmi-demográfiai háttérrel rendelkező egykori hallgatók milyen átlagpontokat értek el. A tanulmányi többletpontok metriumát tekintve a felsőfokú végzettséggel rendelkező szülők gyerekei (1,01 és 0,91 pont), a házasságban élők (0,92 pont) és az átlagosnál jobb anyagi helyzetben (1,00 pont) lévő egykori hallgatók a legeredményesebbek. A végleges letelepedés és a nemek mentén nem mutatható ki szignifikáns eltérés. Az eloszlásokat az alábbi ábra szemlélteti:

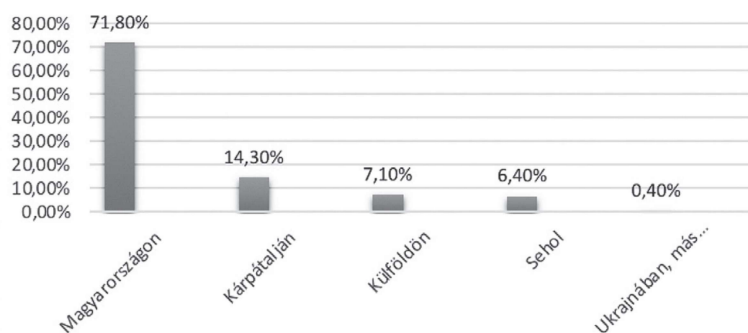
15. táblázat. A tanulmányi többletmunka indexében elért átlagpontok a legfontosabb társadalmi háttérváltozók mentén

		Tanulmányi többlet- munka index (0–7 pont)	F	sig	N
Anyai iskolai végzettsége	Alapfokú	0,65	6,668	0,001	342
	Középfokú	0,52			
	Felsőfokú	1,01			
Apai iskolai végzettsége	Alapfokú	0,78	3,901	0,021	342
	Középfokú	0,53			
	Felsőfokú	0,91			
Családi állapot	Egyedülálló	0,46	5,18	0,005	344
	Házasság	0,92			
	Párkapcsolat	0,58			
Relatív anyagi helyzet	Az átlagosnál jobb	1,00	3,731	0,025	343
	Nagyjából átlagos	0,56			
	Az átlagosnál rosszabb	0,73			

Forrás: saját szerkesztés.

Kutatásunk során megvizsgáltuk, hogy az egykori hallgatók hol helyezkedtek el. A vizsgált célcsoport 71,8%-a Magyarországon helyezkedett el. 14,3% dolgozik Kárpátalján, 7,1% külföldön, 6,4% pedig nem tudott elhelyezkedni. Az eloszlásokat az alábbi ábra szemlélteti.

7. ábra. A hallgatók munkaerő-piaci elhelyezkedésének helyszíne

Forrás: saját szerkesztés.

Szignifikáns összefüggést tapasztalhatunk a végleges letelepedés és a munkahelyi elhelyezkedés között. Az egykori hallgatók döntő többsége ott telepedett le, ahol sikerült elhelyezkednie. A Kárpátaljára hazatérők 80,4% szülőföldjén helyezkedett el, de esetükben azok aránya is felülreprezentált (Adj. Resid.=2,1), akik sehol nem tudtak munkába állni.

Ez is igazolja azt az eredményünket, miszerint a továbbtanulási és a munkahelyi kudarc hazatérésre ösztönzi az egykori hallgatókat.

16. táblázat. Az elhelyezkedés helyszíne és a végleges letelepedés összevetése (%) (N=347)

	Kárpát- alja	Magyar- ország	Külföld	Khi- négyzet	Sig	
Hol sikerült elhelyezkedni?	Kárpátalján	<u>80,4</u>	1,5	0,0	34,148	0,000
	Ukrajnában más megyében	0,0	0,0	4,5		
	Magyarorszá- gon	6,5	<u>93,5</u>	18,2		
	Külföldön	2,2	2,0	<u>68,2</u>		
	Sehol	<u>10,9</u>	3,0	9,1		

*Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

Szczepnasky (1969) még az 1970-es évek előtt kifejtette, hogy az eredményesség megállapítása során figyelembe kell venni a szakiránynak megfelelő munkaerő-piaci elhelyezkedést. Kutatásunk fontos szegmense a tanulmányok befejezését követő munkaerő-piaci elhelyezkedés. A munkaerő-piaci elhelyezkedés nagyban befolyásolja a végleges letelepedés döntését. A képzett fiatalok sok esetben azért nem térnek vissza szülőföldjükre, mert ott nem tudnak képesítésüknek megfelelően elhelyezkedni. Egyes szakterületeken nem léteznek olyan pozíciók, amit egy jól képzett fiatal betölthetne szülőföldjén. A végleges letelepedés és a szakmában való elhelyezkedés között szignifikáns összefüggés mutatható ki. A Kárpátaljára hazatérő egykori hallgatók kevéssel több mint fele (52,2%) képesítésének megfelelően helyezkedett el, 47,8% azonban szülőföldjén nem szakmájában dolgozik. A Magyarországon letelepülők jelentős hányada (60,2%) helyezkedett el képesítésének megfelelően. A külföldön élők döntő többsége (71,4%) azonban nem szakmájában dolgozik. Ennek hátterében feltehetően az áll, hogy a munkavállalásból fakadó rövidtávú haszonszerzés felülírja a szakmában való elhelyezkedés igényét. Ebben az esetben példaként említhető John Ogbu kulturális ökológiai elmélete. Ogbu (1978) a „bevándorló” – vagy „önkéntes kisebbség” – fogalommal határolja le azon kisebbségeket, akik szabad akaratukból választottak egy olyan országot lakhelyként, ahol kisebbségi létbe kerültek. Felmérésünkben beigazolódni látszik Ogbu elmélete, miszerint az önkéntes kisebbségek a kevésbé megfizetett munkákat is hajlandóak elvállalni, mivel otthoni lehetőségeikhez képest erre is előre lépésként tekintenek. Ezt támasztja alá a jelenlegi főfoglalkozás és a végleges letelepedés összevetése is. A külföldön élők körében felülreprezentált (Adj.Resid.=2,2) azok aránya, akik alkalmi munkából élnek (4,5%). A külföldön élők között mindenki dolgozik, a Kárpátaljára visszatérők 4,3%-a munkanélküli. A legtöbb egykori hallgató beosztott alkalmazottként dolgozik. Az eloszlásokat az alábbi táblázat szemlélteti:

17. táblázat. A szakmában való elhelyezkedés és a jelenlegi főfoglalkozás összevetése a végleges letelepedéssel (%) (N=347)

		Kárpát- alja	Magyar- ország	Külföld	Khi- négyzet	Sig.
Képesítésnek meg- felelően szakmájá- ban helyezkedett el?	Igen	52,2	<u>60,2</u>	28,6	8,125	0,017
	Nem	47,8	39,8	<u>71,4</u>		
Mi a jelenlegi főfoglalkozása?	Beosztott	61,7	55,6	50,0	24,86	0,036
	Vezető pozíció	8,5	11,7	13,6		
	Alkalmi munka	0,0	0,5	<u>4,5</u>		
	Vállalkozó	19,1	8,4	22,7		
	Hallgató	2,1	10,7	0,0		
	Munkanélküli	4,3	0,9	0,0		
	GYES	0,0	7,0	4,5		
	Egyéb	4,3	5,1	4,5		

*Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

Az eredmények azt tükrözik, hogy hipotézisünk, miszerint „A Magyarországon maradt hallgatók eredményesebb tanulmányi pályafutással bírnak, mint azok, akik hazatértek Kárpátaljára”, beigazolódott.

Irodalom

- Balica, M.–Fartuşnic, C.–Horga, I.–Jigău, M.–Voinea, L. (2004): *Perspective asupra dimensiunii de gen în educație*. Bucureşti: Institutul de Ştiinţe ale Educaţiei, UNICEF- Ed. Marlink.
- Cserti Csapó Tibor–Forray R. Katalin (2011): Határokon átnyúló felsőoktatás – Külföldi tapasztalatok. In: Forray R. Katalin–Híves Tamás (Szerk): *Oktatás a határok mentén*. Budapest: Oktatókutató és Fejlesztő Intézet. Pp. 57–65.
- Deákné Dusa Ágnes Réka (2017): *A hallgatói mobilitás mint a nemzetköziesedés célja és eszköze*. Doktori értekezés. Kézirat. Debrecen: Debreceni Egyetem.
- Győri Szabó Róbert (1999): *Az anyanyelvű kisebbségi oktatási rendszerek az Európai Unióban: a finnországi svéd nyelvű és a dél-tiroli német nyelvű példa*. Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány.
- Ogbu, John U. (1978): Minority Education and Caste: The American System. In: *Cross Cultural Perspective*. New York: Academic Press.
- Ogbu, John U. (1983): Minority Status and Schooling in Plural Societies. In: *Comparative Education Review*. 27. (168.) New York. P. 190.